

ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS

ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA

2006

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2007

© 2007 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia
www.muinas.ee

Esikaas: 2006. a Palutaja külast avastatud aardes sisalduv
hõbedatud hoburaudsõlg.

Cover: Silver-plated penannular brooch from Palutaja hoard,
discovered in 2006.

Tagakaas: Krõllid Palutaja aardest.

Back cover: Silver beads from Palutaja hoard.

Toimetuskolleegium / Editorial Board:

Ants Kraut
Friedrich Lüth
Erki Russow
Leena Söyrinki-Harmo
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Jaan Tamm
Juris Urtāns
Kalev Uustalu
Heiki Valk

Kujundus ja küljendus:
Jaana Kool

TARTU ÜLKOOL
RAAMATUKOGU

ISSN 1406-3972

2006. AASTA ARHEOLOOGILISTE VÄLITÖÖDE TULEMUSI

Ants KRAUT ja Ülle TAMLA

Muinsuskaitseamet, Uus 18, 10111 Tallinn

Ants.Kraut@muinas.ee

Tallinna Ülikool, Ajaloo Instituut, Rüütli 6, 10130 Tallinn

ulle.tamla@ai.ee

Muinsuskaitseamet ja Tallinna Kultuuriväärtuste Amet andsid 2006. aastal välja 141 luba (vt tabel) arheoloogiliste teadusuuringutega seotud kaevamisteks (jn 1: A), pääste- või avariikaevamisteks (jn 1: B) ja järelevalvetöödeks (jn 1: C). Lisaks nime- tatule anti lube ka proovikaevamisteks ja maastikuinspeksioonideks, kus töö eesmärk oli seotud uute muististe avastamise, olemasolevate seisundi hindamise, kaitsevööndite täpsustamise ja laekunud leiuteadete kontrollimisega. Olenemata vä- litöö iseloomust ja mahust on kõik uurimisloa saanud arheoloogid kohustatud esi- tama oma tegevusest kirjaliku aruande Muinsuskaitseametile (vt tabel, viimane veerg).

TEADUSTEEMADEGA SEOTUD KAEVAMISED

Teaduslike probleemide lahendamisele keskendunud ja konkreetsete uurimis- teemadega seotud arheoloogiliste kaevamiste osakaal on võrreldes vältimatute päästekaevamistega hakanud vähehaaval kasvama. Nii oli see ka 2006. aastal, mil nn probleemkaevamisi korraldasid Tartu Ülikool, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Eesti Ajaloomuuseum, Viljandi muuseum ja Sihtasutus Virumaa muuseumid (jn 1: A). Põhiliselt oli tegemist küll nn jätkukaevamistega, kus uuriti juba varem avatud kaevandi sügavamaid ladestusi või võeti ette uurimisala laiendamine (nt Vastseliina ja Viljandi linnus, Uugla Veskimäe asula, Viltina ja Tsitre sadamako- had), kuid nende kõrval oli üsna palju ka sääraseid objekte, mida varem pole ar- heoloogiliselt uuritud (nt Helme ja Urvaste linnus, Käku ja Uugla rauasulatuskoht ja sepatööase, Iila Hiieallikas). Mõni uurimisteema nägi ette kaevamisi koguni mit- mel muistisel (nt ekspeditsioonid muistsete sadamate, varaste sepatööstuste ja rauasulatuskohtade, lubjaahjude ning paekarjäärade avastamiseks) või šurfimist laiemal territooriumil kultuurikihi leviku määramiseks ning asustuse tuumikala kindlaks tegemiseks.

Eesti ala kõige varasema asustuse selgitamiseks toimunud teadusuuringutest **Riigiküla XIV asulakohas** (nr 1) kirjutasid siinsele kogumikule ülevaate Aivar Kriiska ja Kerkko Nordqvist. Nende artikkel on ilmikas näide hästi laabuvast rahvusvahelisest koostööst ja sellest, kuidas laial territooriumil paikneva kiviaja

asula süstemaatiline tundmaõppimine erinevate uurimismeetodite kasutamisega (2006. a šurfiti ulatuslikul alal ja võeti fosfaatanalüüsiks proove, millega kaardistati nöörikeramika kultuuri asulakoht) aitab paremini mõista seoseid kultuurmaastiku kujunemise ja toonase inimese käitumisloogika vahel. Sama artikkel sisaldab informatsiooni veel **Riigiküla II asulakohas** (nr 94) toimunud pääste-kaevamistest, kus kultuurkihti oli omavolilise ehitustegevusega lõhutud ja segatud.

Täiendavaid andmeid Eestimaa kiviaegse asustuse kohta koguti ka Keava linnamäe ja selle lähiümbruse asulate mitmeaastase uurimisprojekti käigus, mis lõppes 2006. aastal. Tuginedes varasematele välitöödele, loodeti linnuse lähistel paiknevas **Linnaaluste III asulakohas** (nr 2) leida linnuseaegset sepikojaaset. Paraku jäi selle vare küll leidmata (ilmselt on see künniga lõplikult hävitatud), kuid kaevandi sügavamatest ladestustest nähtavale ilmunud tulekivitöötlemisest tekkinud kilud ja laastud on kindel märk sellest, et sealne vanim asustus pärineb varaneoliitikumist või koguni mesoliitikumi lõpust. Tuletagem siinkohal meelde, et Keava linnuse alt Verevainu soost 2003. a juhuslikult avastatud kasetohusillutis on kahe radiosüsiniku analüüsi põhjal dateeritud 5. aastatuhandesse eKr (Lang *et al.* 2004, 68, tab).

Kaitsealuse **Lehmja asula** (nr 3) varasema tuumiku kohale kavandatakse lähiajal ehitada kaubanduskeskus, mis pole mõeldav seal eelnevalt toimuva arheoloogilise uuringuta. Selleks, et selgitada välja uusehituseks valitud ala kultuurkihi säilivus ja vanus ning seeläbi aidata kaasa eesseisvate päästekaevamiste planeerimisele, võeti ette šurfimine laiemal territooriumil. Millel põhineb oletus, et kõnealuses piirkonnas on tegemist rooma rauaajast pärit ning seega Eestis üsna väheuuritud perioodi asustuskihiga, saab lugeda Lehmjas välitöid juhatanud Ain Lavi artiklist.

Eestimaa lõuna- ja kagupoolses osas paiknevate linnuste vanuse ja ehituslike iseärasuste väljaselgitamiseks on juba mitmel aastal teinud väljakaevamisi Tartu ülikooli arheoloogia kabineti uurimisrühm eesotsas Heiki Valguga. Käesolevast kogumikust leiab lugeja tema sulest pikema artikli värskematest uuringutulemustest kolmel muistisel – **Hinniala Päevapööramismäel**, **Urvaste linnamäel** ja **Vastseliina linnusel** (nr 4–6). Olgu siinjuures mainitud, et nende kaevamiste suurim üllatus oli fakt, et Meremäe vallas Tellaste külas paiknev ainulaadse nimega Päevapööramismäe kaitserajatised pärinevad juba hilispronksi- või eelrooma rauaajast.

Linnuseid uuriti ka Eesti põhjarannikul Irus ja Toolses. Kuna Tallinna külje all paikneval **Iru linnamäel** (nr 7) toimunud välitööd olid proovikaevamise iseloo-

Tabel. 2006. aasta arheoloogilised kaevamised Eestis.

Koostaja PriitLätti (AI)

Table. Archaeological excavations in Estonia in 2006.

Compiled by PriitLätti (AI)

Nr	Objekt / registri nr	Endine kihelkond / piirkond	Kaevamiste juhataja / asutus	Leiud	Aruanne 1.09.07.
No.	Object / no. of register	Former parish / area	Head of the expedition / institution	Finds	Report 1.09.07.
1	Riigiküla XIV asulak / 9188	Vaivara	Aivar Kriiska / TÜ	NLM 2181	-
2	Linnaaluste asulak / 11950	Rapla	Jüri Peets / AI	TÜ 1367	+
3	Lehmja asulak / 18785	Jüri	Ain Lavi / AI	Leidudeta	-
4	Hinniala "Päevapööramise mägi" / 13595	Vastseliina	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1500	+
5	Urvaste linnus / 13670	Urvaste	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1503	+
6	Vastseliina linnus / 13603	Vastseliina	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1499	+
7	Iru linnus / 2609	Jõelähtme	Marika Mägi / AI	AI 6844	+
8	Toolse linnus / 15951	Viru-Nigula	Tõnno Jonuks / EKM	RM 4881/ A 89	+
9	Viljandi ordulinnus / 14709	Viljandi	Arvi Haak / TM	VM 11120; 1136	-
10	Helme linnus / 23078	Helme	Arvi Haak / TM	VM 11161	-
11	Pirgu Kantsimägi / 11920	Juuru	Valter Lang / TÜ	Leidudeta	-
12	Viljandi suusahüppemägi	Viljandi	Heiki Valk / TÜ	VM 11134	+
13	Viltina sadamakoht	Pöide	Marika Mägi / AI	SM 10464	+
14	Tsitre sadamakoht	Kuusalu	Gurly Vedru / AI	AI 6727	+
15	Uugla asulak / 10080	Martna	Mati Mandel / AM	AM A 1026	+
16	Uugla asulak / 10080	Martna	Jüri Peets / AI	AM A 1038	-
17	Käku asulak	Kaarma	Jüri Peets / AI	AI 6845	-
18	Lihulinna kalme ja kivist	Kaarma	Jüri Peets / AI	AI 6846	+
19	Iila ohvriallikas/ 10682	Viru-Nigula	Tõnno Jonuks / EKM	Leidudeta	+
20	Vanad lubjaahjud ja paekarjäärid	Kursi	Andres Tvauri ja Tanel Saimre / TÜ	Leidudeta	+
21	Vana-Ihaste asulak / 27428	Tartu	Rünno Vissak / MTÜ AEG	TM A 167	-
22	Vana-Ihaste asulak / 27428	Tartu	Kristiina Johanson / TÜ	TÜ 640	+
23	Veibri kalmistu	Tartu	Kristiina Johanson ja Mari Lõhmus / TÜ	TÜ 1424	-
24	Kunda Hiiemäe kalmed/ 10290	Viru-Nigula	Marge Konsa / TÜ Tõnno Jonuks / EKM	TÜ 1325	-
25	Lehu Suursoo palktee	Pärnu-Jaagupi	Guido Toos / OÜ Agu EMS	Leidudeta	-
26	Vatsla põllujäänused	Keila	Gurly Vedru / AI	AI 6857	+
27	Lehmja Sinikivi kalme/ 18787	Jüri	Villu Kadakas / OÜ Agu EMS	AI 6816	-
28	Harju tn, Trepil tn (Nõelasilm) / 2589	Tallinn	Vladimir Sokolovski / OÜ Tael	Leidudeta	+

29	Poe tn / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TM A 160	+
30	Ülikooli tn 14 / 27006	Tartu	Peeter Piirits/ MTÜ AEG	TM A 133	+
31	Kreutzwaldi tn 2 / 27012	Rakvere	Villu Kadakas ja Ragnar Nurk / OÜ Agu EMS	RM 4881/ A 89	-
32	Vene tn 9 / 2589	Tallinn	Vladimir Sokolovski / OÜ Tael	Leidudeta	+
33	Aia tn 5b / 2589	Tallinn	Vladimir Sokolovski / OÜ Tael	AI 6757	+
34	Suur-Ameerika tn 12 / 2593	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	AI 6738	+
35	Tatari tn 18, 20 / 2596	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	Leidudeta	+
36	Ingeri bastioni eeluuring / 2589	Tallinn	Vladimir Sokolovski / OÜ Tael	Leidudeta	+
37	Ingeri bastioni eskarpmüüri eeluuring / 2589	Tallinn	Villu Kadakas ja Ragnar Nurk/ OÜ Agu EMS	AI 6843	+
38	Loode tn 10 / 2598	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	AI 6756	+
39	Pika Hermannini torni läänekülg / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	Raidkivid Tln KVA-s	+
40	Lai tn 43 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	AI 6799	+
41	Toomkooli tn 3 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	Leidudeta	+
42	Rüütli tn 7/9 / 2589	Tallinn	Kaarel Jaanits / OÜ Tael	Leidudeta	+
43	Rüütli tn 9 / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	-
44	Pikk tn 13 / 2589	Tallinn	Mauri Kiudsoo / AI	Leidudeta	-
45	Suur-Karja tn 18 / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	+
46	Niguliste tn 4 / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu EMS	AI	-
47	Paldiski mnt 6, Sügise tn 5 / 2598	Tallinn	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	+
48	Vene tn 35 / 2589	Tallinn	Kaarel Jaanits / OÜ Tael	Leidudeta	-
49	Vana-Viru tn 9 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / OÜ Tael	Leidudeta	-
50	Issandamuutmise kirik / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	-
51	Rüütli tn 16;18 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	+
52	Küütri tn 1 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	+
53	Vene tn ja Narva mnt vahe- line ala Emajõe vasak- kaldal / 12976	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	+
54	Jakobi tn 1 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	+
55	Küütri tn 1 kelder / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TMA 162	+
56	Jaani tn 14 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	+
57	Lossi 21/23 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TMA 166	+
58	Püha Jüri kalmistu / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TMA 164	+
59	Vabaduse pst alajaama ala / 27006	Tartu	Peeter Piirits / MTÜ AEG	Leidudeta	+
60	Emajõe ärikeskus / 27006	Tartu	Peeter Piirits / MTÜ AEG	Leidudeta	+
61	Narva mnt 165A / 27006	Tartu	Peeter Piirits / MTÜ AEG	Leidudeta	+

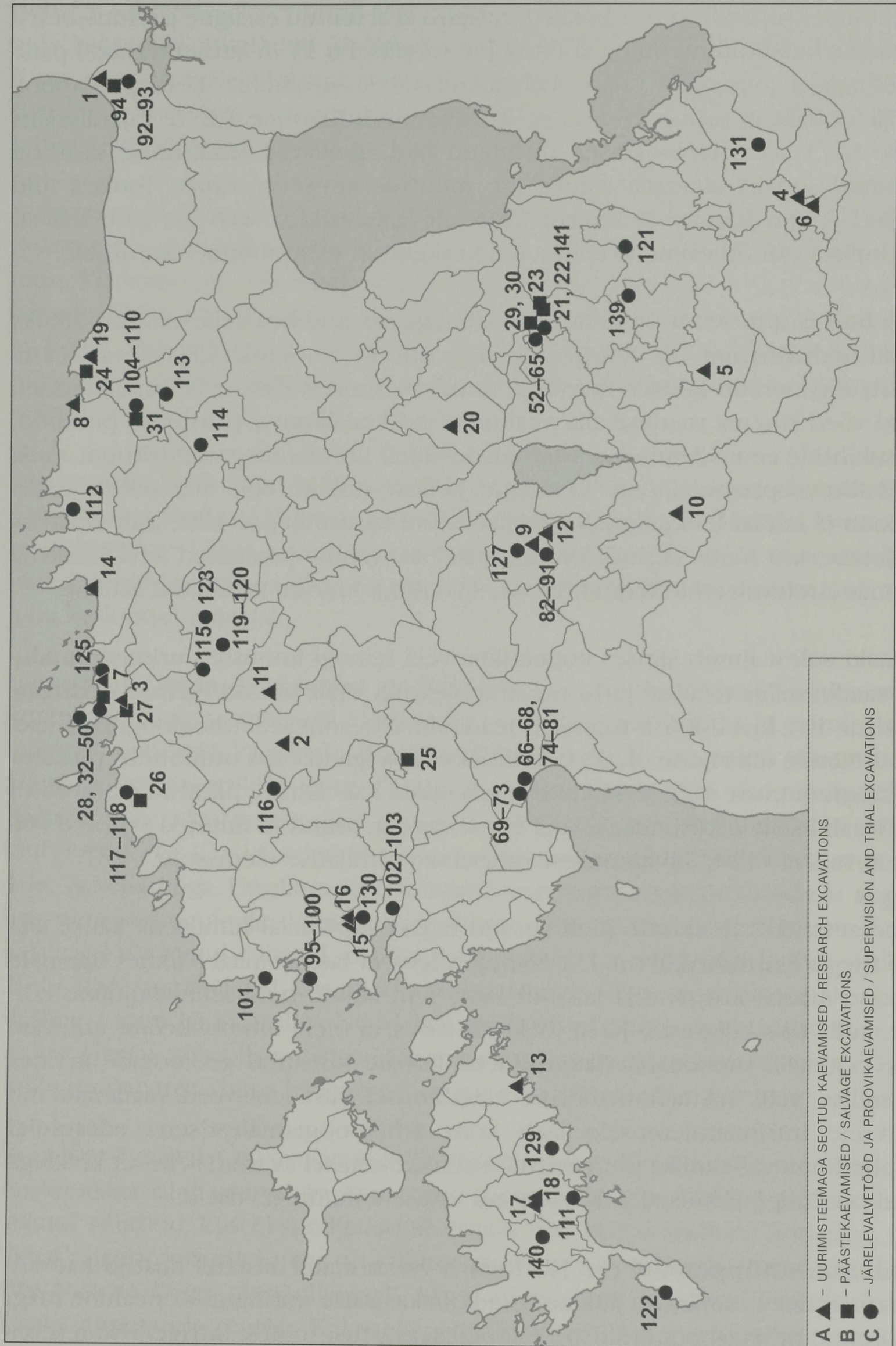

62	Vabaduse pst, Poe tn, Küüni tn, Lai tn, Rüütli tn / 27006	Tartu	Peeter Piirits / MTÜ AEG	Leidudeta	+
63	Ülikooli tn 15/ 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TM A 141	+
64	Lai tn 11/13 / 27006	Tartu	Rünno Vissak / MTÜ AEG	Leidudeta	-
65	Vorbuse asulak / 13015	Tartu-Maarja	Andres Tvauri / TÜ	TÜ 1520	+
66-68	Vallikraavi - Õhtu põik - Aka- deemia - Rüütli - Ringi - Riia mnt - Kalda tn / 11793	Pärnu	Aldur Vunk / PäMu	PäMu	-
69-73	Viru tn 8 / 2589	Pärnu	Kaarel Jaanits / OÜ Tael	Leidudeta	-
74	Uus-Pärnu / 27007	Pärnu	Peeter Talvar / OÜ Tael	Leidudeta	+
75	Pikk tn 20/22 / 27007	Pärnu	Kaarel Jaanits / OÜ Tael	Leidudeta	+
76-81	Uus-Pärnu / 27007	Pärnu	Irita Kallis / PäMu	Leidudeta	+
82-83	Viljandi vanalinn / 27010	Viljandi	Heiki Valk / TÜ	Leidudeta	+
84-90	Viljandi vanalinn / 27010	Viljandi	Arvi Haak / VM	VM	-
91	Viljandi vanalinn / 27010	Viljandi	Rünno Vissak / MTÜ AEG	Leidudeta	-
92	Narva vanalinn / 27276	Narva	Vladimir Sokolovski / OÜ Tael	Leidudeta	-
93	Narva linnakindlustused / 13999	Narva	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	-
94	Riigiküla II asulak / 9188	Vaivara	Aivar Kriiska / TÜ	TÜ 1507	-
95	Suur-Lossi tn. 8 / 27013	Haapsalu	Vladimir Sokolovski / OÜ Tael	Leidudeta	+
96	Karja-Kalda tn / 27013	Haapsalu	Kaarel Jaanits / OÜ Tael	Leidudeta	-
97	Promenaadi-V.-Mere tn / 27013	Haapsalu	Erki Russow / AI	HM 9084	+
98	Linda ja Promenaadi tn / 27013	Haapsalu	Erki Russow / AI	HM 9081	+
99	Promenaadi tn 6A / 27013	Haapsalu	Erki Russow / AI	HM 9080	+
100	Haapsalu linnus / 15391	Haapsalu	Erki Russow / AI	HM 9040	+
101	Rooslepa kabel / 4076	Noarootsi	Erki Russow / AI	Leidudeta	+
102	Tallinna mnt 25 / 27014	Lihula	Helen Vaab / LM	Leidudeta	+
103	Tallinna mnt 12 / 27014	Lihula	Helen Vaab / LM	Leidudeta	+
104	Rakvere Ordulinnus / 15740	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM Rivo Bernotas / TÜ	Leidudeta	+
105	Pikk tn 25 / 27012	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM	Leidudeta	+
106-7	Kreutzwaldi tn 1 / 27012	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM	Leidudeta	+
108	Pikk tn. 49 / 27012	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM	Leidudeta	+
109	Rakvere mõisa park / 15723, Rakvere kirik / Rakvere linnus / 15740	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM	RM 6683/ A 156	+
110	Rakvere vanalinn / 27012	Rakvere	Peeter Talvar / OÜ Tael	Leidudeta	-
111	Tallinna mnt 15 / 27011	Kuressaare	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	+
112	Ilumäe kabel / 15887	Kadrina	Tõnno Jonuks / EKM	Luuleiud	+
113	Kalmistu "Aburimägi" / 10654	Viru-Jaagupi	Tõnno Jonuks / EKM	Luuleiud	+

114	Porkuni linnus / 15844	Väike-Maarja	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	+
115	Kose-Uuemõisa mõis / 2797	Kose	Villu Kadakas / Agu EMS	Leidudeta	-
116	Varbola Jaanilinn / 12117	Nissi	Ülle Tamla / AI	Leidudeta	+
117	Sõrve kivikalmed / 17515, 17516	Keila	Mauri Kiudsoo / AI	Leidudeta	-
118	Sõrve kultusekivi / 17523	Keila	Mauri Kiudsoo / AI	Leidudeta	-
119	Alansi kivikalme	Kose	Mauri Kiudsoo / AI	AI 6841	+
120	Alansi asulak	Kose	Mauri Kiudsoo / AI	AI 6842	+
121	Vana-Koiola asulak / 11080	Põlva	Andres Tvauri / TÜ	TÜ 1480	+
122	Jämaja asulak / 27279	Jämaja	Aivar Kriiska / TÜ	Uuringuid ei toimunud	
123	Ardu hilisneoliitilise kalmistu kaitsevöönd / 18540	Kose	Aivar Kriiska / TÜ	TÜ 1488	+
124	Inspeksioonid Järvamaal	Järva-Peetri, Koeru	Priit Lätti / AI	AI 6874	-
125	Vandjala asulak/17826	Jõelähtme	Kaarel Jaanits / OÜ Tael	Leidudeta	+
126	Vastseliina külakalmistu / 13611	Vastseliina	Heiki Valk / TÜ	Uuringuid ei toimunud	
127	Kuude II asulak / 13367	Viljandi	Riina Rammo / TÜ	TÜ 1167	+
128	Koorküla Valgjärv ja Vaiküla parv / 13079	Helme	Kalle Virtanen	Uuringuid ei toimunud	
129	Sutu kivikalme / 12624	Püha	Marika Mägi / AI	Uurimisi ei toimunud	
130	Keskvere mõisa peahoone / 15532	Martna	Villu Kadakas / OÜ Agu EMS	Leidudeta	-
131	Kretski asulak / 24654	Setumaa	Mare Aun / AI	AI 6800	-
132	Inspeksioonid Läänemaal	Kullamaa, Lääne-Nigula, Karuse	Mati Mandel / AM	AM A 1033, 1034	+
133	Vaibla matmisk ja asulak	Kolga-Jaani	Kristiina Johanson ja Mari Lõhmus / TÜ	TÜ 1479	+
134	Inspeksioonid Viltina ümbruses	Pöide	Peter Norman	Leidudeta	+
135	Inspeksioonid Setumaal	Setumaa	Mare Aun / AI	AI 6741-55; 6826-39	
136	Inspeksioonid Harjumaal	Kuusalu, Jõelähtme	Gurly Vedru / AI	AI 6852-56	
137	Pällamõisa asulak	Püha	Marika Mägi / AI	AI 6711	+
138	Inspeksioonid Viimsi poolsaarele	Jüri, Kose	Mauri Kiudsoo / AI	AI 6840	+
139	Palutaja aarde leiuk	Põlva	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1518	+
140	Kogula asulak	Valjala	Marika Mägi / AI	SM 10543	+
141	Mäe tn 23 / 27006	Tartu	Rünno Vissak / MTÜ AEG	Leidudeta	+

In 1. Arheoloogilised välitööd Eestis 2006. aastal.
Fig. 1. Archaeological fieldwork of 2006 in Estonia.

muga (kolme kaevandi suurus kokku 9 m²), siis seal tehtud esialgne järeldus, et Iru Linnapäraks kutsutud maalinna ja Pirita jõe vahelisel u 11 m laiusel terrassil paiknes viikingiajal jõesadam, vajab veel täiendavat kontrollimist. Eesti põhjapoolseima ja ühtlasi noorima keskaegse **Toolse ordulinnuse** (nr 8; rajamisajaks loetakse 1471. a) arheoloogilised uuringud olid ajendatud Sihtasutuse Virumaa Muuseumid soovist alustada lagunevate müüride konserveerimist. Toolses töid juhatanud Tõnno Jonuksi ja Kahrut Elleri ülevaateartiklist saab ülevaate sellest, kuidas kulges välitöö esimene etapp, mil keskenduti väravahoone uurimisele.

Viljandi linn ja muuseum on juba pikemat aega seisnud hea selle eest, et jätkuks **Viljandi ordulinnuse** (nr 9) arheoloogiline uuring ja toimuks väljakaevatud ehituskonstruksioonide konserveerimine nende vaatamisväärsuseks kujundamisel. Seekord võeti lähema vaatluse alla pealinnus ja III eeslinnuse peavärava piirkond, kus rusukihtide eemaldamisel avastati üllatuslikult küttekoldega keldriruum, mida säilinud linnuseplaanidel pole kujutatud. Sellest, milline võis olla sellise keldri funktsioon ja millist leiumaterjali sisaldas ruumi kasutusaegne kiht, saab täpsema ettekujutuse, kui loete Viljandi ordulinnusel kaevamisi juhatanud Arvi Haaki ja vanalinnas järelevalvetöid teinud (nr 82, 83) Riina Juuriku koostatud artiklit.

Arvi Haaki sulest ilmub siinses kogumikus veel teinegi linnuste uurimist puudutav ülevaade: selles tehakse juttu turismiobjektina laialt tuntud **Helme ordulinnusest** (nr 10), kus 2006. a toimusid teadaolevalt esimesed arheoloogilised kaevamised. Nende uuringute üheks ülesandeks oli selgitada, kas ordulinnus püstitati muinasaegse linnuse kohale. Ehkki esimese aasta kaevamiste piiratud mahu tõttu pole A. Haakil sellele küsimusele veel ühest vastust, osutavad mitmed asjaolud võimalusele, mis ei välista kivilinnusest varasema puitrajatise olemasolu.

Üsna ootamatule tulemusele jõuti aastaid tagasi Raplamaal linnusena kaitse alla võetud **Pirgu Kantsimäel** (nr 11). Nimelt selgus, et tasasel maal paiknev ligemale pooleteise meetri kõrgune ja jalamilt kuni 9 m laiune hobuserauakujuline kõrgendik, mille üks külg asub järsu jõekalda ääres, ei olegi inimtekkeline vall, vaid hoopis looduslik moodustis. Ekspertidena kohale kutsutud geoloogide arvates võisid sellise "valli" tekitada mandrijää taandumisel jääsulamisveed. Vaatamata n.ö negatiivsele uurimistulemusele jääb koht arheoloogiamälestisena edaspidigi kaitse alla, kuna vallitaolise pinnavormi mahakaevamisel avastati selle alt kividega kiilutud postiaugu jäänused, mis osutavad varasele inimtegevusele.

Viljandi suusahüppemäel (nr 12) toimus varasematel aastatel rajatud kaevandite laiendamine eesmärgiga jätkata mäe kohakasutuse uuringut. Kõnealune mägi on pakkunud ridamisi põnevaid arheoloogilisi avastusi, millest intrigeerivam seon-

dub 13. saj esimesel veerandil aset leidnud Viljandi linnuse piiramisega. Nagu selgub kaevamisi juhatanud H. Valgu ja teda assisteerinud arheoloogiaüliõpilaste Riina Juuriku, Anti Lillaku ja Ester Orase koostatud artiklist, leiti ka seekord ehitusjäänuseid, millest vähemalt osa võivad pärineda 13. sajandil püstitatud piiramistechnika konstruktsioonidest.

Saaremaa arheoloogiliste uuringute keskmes on juba mõnda aega olnud muistsete sadamatega seonduv küsimustering. Siinses kogumikus esitab huviäratava hüpoteesi **Viltinas** (nr 13) lõppenud väljakaevamise materjali põhjal Marika Mägi. Nimelt väidab artikli autor, et paatide paremaks randumiseks järsemaks kaevatud ja kõige tõenäolisemalt puittaraga piiratud Viltina viikingiaegsel sadamal oli piirkonnale eriline tähendus mitte ainult kaubitsemi-seks vaid ka rahvakogunemiste korraldamiseks.

Põhjapoolse Eesti vanu sadamakohti on Kolga lahe äärest otsinud mitmel aastal Gurly Vedru. Seekord jätkas ta väiksema mahuga uuringuid Muuksi linnuse lähistel **Tsitres** (nr 14) ja leidis kinnitust oma varasemale oletusele, et sealne laht on olnud sobiv laevade randumispaik, aga võimalik, et koguni oluline sadamakoht juba keskmisel rauaajal.

Läänemaal **Uugla Veskimäe asulakohas** (nr 15) toimunud väljakaevamised kujunesid esialgu plaanitud suuremaks, sest tüse kultuurkiht ja esinduslik leiutamaterjal ajendasid kaevandit laiendama. Nagu selgub kaevamisi juhatanud Mati Mandeli ülevaateartiklist, satuti Uuglas muinasaja lõpust pärit jõuka ja ilmselt esindusliku pere eluasemele. Kui varasemal ajajärgul paiknesid asulaalal kindlasti eluhooned, siis 12.–14. sajandil on seal nähtavasti tegeldud peamiselt raua sulatamise ja sepatööga. **Uugla** ja selle lähiümbruse **rauasulatuskohtade** ja **sepikoja asemete** otsingule keskendus Jüri Peetsi juhendatud ekspeditsioon (nr 16). Esialgsed uuringud näitasid, et jälgi rauasulatusest ja sepatööst leidub sealkandis 10 hektari suurusel alal, kus rauatootmine toimus kõige intensiivsemalt 11. sajandi lõpust kuni 13. sajandini. Nii M. Mandel kui ka J. Peets on avaldanud arvamust, et just Uuglas võis olla muistse Läänemaa suurim rauatootmise ja sepatöö keskus, mille toodangust jätkus ka kaugemate piirkondade elanike vajaduste tarbeks.

Kohalikust maagist rauasulatamist ja muistset sepatööd laiemalt puudutava uurimisteedemaga olid seotud ka Saaremaal Kaarma linnuse lähistel **Käkus** (nr 17) alanud välitööd, kus ekspeditsioonijuhataja Jüri Peetsi andmeil leiti jälgi ulatuslikust rauatootmisest. Samas on säilinud sepikoja ase, millest esimese aastaga jõuti läbi kaevata kõige tõenäolisemalt 14. sajandist pärit leiurikas ülemine ladestus. Lisaks nimetatule tegeles Käku ekspeditsioon veel kahe selgitamist vajava küsi-

muse lahendamiseks. **Lihulinna** (nr 18) juures kaevati oletatavat kalmet, mida olid rüüstekaevamistega lõhkunud nn mustad arheoloogid. Kuna rahvasuus püsib legend, et Saaremaa suurim linnus, Lihulinn, oli Jüriöö ülestõusu ajal 1344. a talvel toimunud ohvriterohke lahingu paik ja langenud maeti nimetatud küla-kalmesse, siis loodeti leida materjali selle arvamuse kinnituseks või ümberlöökkamiseks. Kaevamistelt avastatud poolik hobuseraud ja 16. sajandil Riias vermitud hõbemünt võiksid olla ka hauapanused, kuid mingeid jälgi sellel kohal olnud kalmistust ei avastatud. Arvatavale matmispaigale kunagi püstitatud dolomiitristi uurimine näitas, et tegemist oli algselt palju suurema ja ilmselt hiliskeskajast pärit risti ülaosaga, mille jalg on nüüdseks murdunud. Nüüd upitati viltuvarjunud rist püsti ning röövarheoloogide sissekaevud tasandati.

Muinasusundiga seotud uurimisteema raames võttis Tõnno Jonuks Virumaal ette **Iila ohvriallika** (nr 19) puhastamise. Paraku selgus tööde käigus, et viimased kolmkümmend aastat on seda veekogu regulaarselt tühjendatud ning ilmselt just seetõttu ei leitudki midagi sellist, mida võiks seostada allikal kunagi toimunud ohvritalitustega. Samas on veel 20. saj alguses rahvapärimate kogujad talletanud teateid sellest, et Iila Hiieallika vett peetakse pühaks ja sellel olevat silmi raviv toime.

Teadusteemadega seonduvatest kaevamistest koostatud ja retsenseeritud artiklite rubriigi lõpetab Andres Tvauri ja Tanel Saimre ülevaade välitöödest Pedja jõe piirkonnas. Nimelt käivitas Tartu ülikool 2006. a teadusprojekti "Tõrva- ja lubjatootmine Eestis muinas-, kesk- ja uusajal", mis on teretulnud uurimisteema ka muinsuskaitsealasel kaalutlusel, kuna tõrva-, lubja- ja tellisetootmisega seotud muinasjäänuste otsimise ja nende kaitse alla võtmisega pole Eestis praktiliselt tegeldud. Siinses artiklis tutvustavad A. Tvauri ja T. Saimre vanade lubjaahjude ja ajalooliste paemurdude otsimise metoodikat ja esimesi avastusi ajaloolises **Kursi kihelkonnas** (nr 20) 2006. a läbi viidud välitööde tulemuste najal.

AVARII- JA PÄÄSTEKAEVAMISED

2006. a päästekaevamistest oli kõige töömahukam ja ühtlasi teravaid vaidlusi tekitanud objekt Tartu lähisel paiknev **Vana-Ihaste** (nr 21, 22), kus jätkas tööd kaks ekspeditsiooni mesoliitiliste ja neoliitiliste kihistuste uurimiseks alal, kuhu laieneb elamuehitus. Käeolevale kogumikule kirjutasid oma nägemust tutvustava ja mullu alustatud diskussiooni (vt. Moora *et al.* 2006, 141–160) jätkava artikli Ihastes Varsa tn piirkonnas ekspeditsiooni juhatanud Kristiina Johanson ja Aivar Kriiska.

Üle mitme aasta õnnestus 2006. aastal arheoloogidel uurida kiviajast pärit matmis-kohta. Seekord tehti seda Muinsuskaitseameti tellimusel Ihaste lähisel **Veibris** (nr 23). 2003. a avastatud ja nüüd hävimisohtu sattunud muistis paikneb Emajõe kaldapealsel, kust on teada ka nöörikeramika kultuuri aegne asulakoht. Ekspeditsiooni juhatanud Kristiina Johansonilt ja Mari Lõhmuselt ning luid määranud Raili Allmäelt saadud informatsiooni põhjal hakkasid laibamatuse säilmed nähtavale tulema juba 20–30 cm sügavuselt nüüdisaegsest maapinnast. Kuigi luude antropoloogiline uurimine veel kestab, võib juba praegu öelda, et maetuid oli neli, neist üks täiskasvanu (naine?) ja kolm lapsed, kes sängitati tõenäoliselt üheaegselt. Ühtegi eset, mida võiks tõlgendada hauapanusena ei leitud, kuid kõigi nelja matmisviis osutab selgelt kiviajal kasutusel olnud kombestikule. Täpsemate dateerimistulemuste saabumiseni on luustikud dateeritud esialgu neoliitikumi. Kuna kiviaegsete matuste ümbruskonnast avastati ka kesk- ja uusaegseid savinõukilde, viitab see samas paigas asunud hilisemale asulale.

Kaks aastat tagasi päästekaevamisena alanud projekt **Kunda Hiimäel** (nr 24) jätkus kalme loodepoolse osa uurimisega, kust avastati üksteise külge otsekui kärjena pikuti ja risti ehitatud väikesed paekividest tarandid, kuhu olid sängitatud laibamatused. Kaevamisjuhataja Marge Konsalt laekunud informatsiooni põhjal kaevati lõpuni välja kivikonstruktsioonid ning jätkati tarandite põhjaplaatide aluse pinnase eemaldamist. Tervikluustikke põhjaplaatide alt ei leitud, kuid kalmealuses moreenis tulid nähtavale mõned luukogumid ja arvukalt üksikluid. Selline leiusituatsioon lubab oletada, et tarandkalme rajamiskohaks valiti varasem matusepaik, mis lõhuti uue kalme ehituse käigus. Lähemat selgust sellesse küsimusse peaksid tooma ¹⁴C-analüüsid, mille tulemused käesoleva kogumiku koostamise ajaks ei olnud veel laekunud.

Päästekaevamised Pärnumaal Lehu küla lähisel **Suursoos** (nr 25) olid loogiliseks jätkuks Maili Roio ja Ain Lavi eelmise aasta uuringule, mil koguti esmaseid andmeid Lehu küla lähisel turbavõtuga paljandunud sooteede kohta (vt Lavi & Roio 2006). 2006. a võeti Tootsi turbatootjate algatusel ja Guido Toosi juhendamisel ette ligemale 3 m laiuse roigastest ja palkidest ehitatud teetrassi väljapuhastamine u 100 m pikkusel lõigul, millega koguti täiendavat informatsiooni selliste teede ehitusiseärasuste tundmaõppimiseks. Paremini säilinud palkidest võetud proovid anti üle dendrokronoloogiliseks analüüsiks, mille tulemuste selgudes võib teha juba kindlamaid järeldusi Suursoo sooteede vanuse ja võrgustiku küsimuses.

Päästekaevamisi tuli teha ka 2005. aastal kaitse alla võetud muistsete põllujäänuste alal Harjumaal **Vatslas** (nr 26), kuhu on planeeritud lähiajal rajada elamuid. Sellest, millist informatsiooni saadi vanade põllukivihunnikute ja -peenarde läbikaeva-

misel, kus mh avastati jäänuseid muinasaja lõpuperioodi lõhutud kivikalmest, saab lugeda kaevamisi juhatanud Gurly Vedru artiklist. Veel anti Harjumaal luba kaitsealuse maa-ala vabastamiseks ehitustööks pärast kaevamiste läbiviimist **Lehmja Sinikivi** lõhutud kalmekohal (nr 27). Nagu selgub seal kaevamisi juhatanud Villu Kadaka ülevaatest, pakkus pikaajalise künniga hävitatud matmiskoht siiski veel huvitavat informatsiooni muistsete kivikalmete ehituskonstruksioonide ja matmistavade selgitamiseks.

Tavapäraselt toimub kõige enam päästekaevamisi ajaloolistes linnasüdameis ja eeslinnades. Selles osas ei olnud erandlik ka 2006. aasta. **Tallinna vanalinnas** läbi viidud töödest tuleb eraldi peatuda **Harju tänava** ja **Niguliste kiriku vahelises lõigus** tehtud väljakaevamistel (nr 28), millega avati rusude alt üllatavalt hästi säilinud Trepri tänav koos selle servas paiknenud ja 1944. aasta 9. märtsi pommitamisega hävitatud keskaegsete hoonete vundamentide ning nn Nõelasilmani viiva trepikäiguga. Arheoloogiliste uuringute lõppedes alustati Nõelasilma ülesehitamist, millest kujundati omalaadne mälestusmärk märtsipommitamise ohvritele. Samaaegselt Trepri tänava uuringutega toimus ka üsna tavatu vastupidine protsess: 1980. aastatel osaliselt lahti kaevatud varemetevälja uuringud jäid kinnisvaravaidluste ja muutliku linnaplaneerimispoliitika tõttu lõpliku lahenduseta ning linnavalitsuse otsusel täideti varemed uuesti liivaga. Seega peab loodetud Muinas-Tallinna jälgede avastamine Harju tänava alt ja servast ootama tõenäoliselt järgmiste põlvkondade arheolooge.

Tartu vanalinnas kaitsealal toimunud kaevetööd **Poe tänaval** (nr 29) tõid üllatusliku leiuna päevavalgele linnamüüri nurgatorni jäänused. Nagu selgub Tartus mitmeid päästekaevamisi ja järelevalvetöid juhatanud Andres Tvauri ja Rivo Bernotase ülevaateartiklist, ei olnud inimsilm seda torni ei kohapeal ega vanadel kaartidel Rootsi ajast saadik näinud. Eeldavalt lõhuti Pasatorniks (sk *Dructurm*) kutsutud suurtükitorn 17. sajandi teisel poolel seoses bastioni rajamisega.

Kahjuks kaasnes 2006. aasta Tartu arheoloogiliste uuringutega ka ebameeldiv teade. Ehitustöödega seonduvad kaevamised **Ülikooli tn 14 kinnistul** (nr 30) otse Toomemäe nõlva all algasid juba aasta varem, kuid 2006. aastal läbi kaevatud kihtidest tuli päevavalgele hõbemüntidest aardeleid. Võib oletada, et väärisvara varises kaevandisse otse hoone kohal kõrgunud muinaslinnuse kihtidest. Paraku pole lõpliku selgust selle leiu koosseisust ja vanusest, sest eeldatavasti vähemalt poolesajast hõbemündist koosnenud aardest jõudis arheoloogideni vaid 36 raha. Neist enamik on 10. sajandi araabia dirhemid, milliseid pole varem Tartust leitud. Ülejäänute kadumises kahtlustatakse kaevetöödel osalenud isikuid. Et võimalikus varguses selgust tuua, algatas politsei Muinsuskaitseameti taotlusel uurimise.

Rakvere (nr 31) teatri hoovis ette võetud uuringu eesmärk oli välja selgitada ja talletada pinnases säilinud informatsioon paigas, kuhu on kavas ehitada teatri uus proovisaal. Kaevetööde käigus leiti keskaegse hoone kelder. Kas see kuulus kunagisele kloostrile või oli tegemist elumajaga, vajab kaevamisjuhataja Villu Kadaka arvates veel selgitamist. Teadupärast seisis 16. sajandil samas paigas frantsiskaani klooster, mis Liivi sõja käigus purustati. Hilisemal ajal on olnud sealsamas mõisa kõrvalhooned.

JÄRELEVALVETÖÖD JA EELUURINGUD

Viimastel aastatel Eestimaal hoogustunud vee- ja kanalisatsioonitrasside rajamine ja vanade kommunikatsioonide renoveerimine on toonud kaasa arheoloogiliste järelevalvetööde hüppelise kasvu. See oli ka põhjus, miks tehti **Tallinna**, **Tartu**, **Uus- ja Vana-Pärnu**, **Viljandi**, **Narva**, **Haapsalu**, **Lihula**, **Rakvere** ja **Kuresaare** ajaloolistes linnasüdameis ja eeslinnades pea aastaringselt välitöid trassikaevetes: kultuurikihi säilivuse korral mõõdistati ja fikseeriti kraavide profiile ja paljandunud ehituskonstruksioone ning korjati kokku kaevetöödega päevavalgele tulnud talletamist väärivad leiud. Käesolevas kogumikus on 2006. aastal toimunud järelevalvetest juttu mitmes artiklis: Erki Russow ja Anton Pärn annavad ülevaate tööst **Haapsalus** (nr 97–100), Andres Tvauri ja Rivo Bernotas kirjeldavad avastusi **Tartus** (nr 51–58) ja Tartu külje all paiknevas **Vorbuse** (nr 65) asulakohas ning Villu Kadakas resümeerib OÜ Agu EMS uuringuid mitmel objektil **Tallinnas** (nr 43–46), **Rakveres** (nr 31), **Porkunis** (nr 114), **Kose Uuemõisas** (nr 115) ja **Lehu rabas** (nr 25). Lisaks neile käsitleb järelevalvetöid ka Ülle Tamla artikkel, milles antakse ülevaade 2006. aasta hilissuvel osaliselt kokku varisenud ja avariiohtlikuks muutunud **Varbola Jaanilinna** (nr 116) läänepoolse väravakäigu ekspertiisist, müüride restaureerimisest ning nende tööde käigus tehtud ehitusarheoloogilistest tähelepanekutest.

MAASTIKUINSPEKTSIOONID

2006. aastal korraldatud maastikuinspeksioonidel avastati 60 uut muistist, mille kohta leiab täpsemat informatsiooni siinse kogumiku lõppu lisatud Marge Konsa ja Mirja Otsa koostatud loendist. Selle koostamiseks vaadati läbi Muinsuskaitseameti, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi ja Tartu Ülikooli arheoloogia kabineti arhiividesse laekunud vastavad teated ning viidi läbi välitöid teinud arheoloogide ja muinsuskaitse usaldusmeeste küsitlus. Lisaks sellele käsitlevad 2006. aastal toimunud maastikuinspeksioone kaks pikemat artiklit: Mauri Kiudsoo annab ülevaate

Pirita jõe valgala muististe ülevaatusel, keskendudes **Viimsi poolsaarele** (nr 138) ja arheoloogiamälestiste poolest rikkale **Alansi külale** (nr 119, 120); Mare Aun ja Arvis Kiristaja on kirja pannud **Setumaa** muististe inspekteerimisel ja proovikaevamistel (nr 131, 135) tehtud tähelepanekud.

JUHULEIUD

Üsna sageli tuleb arheoloogidel teha välitöid seal, kus maaharimise, kaevamise või muu tegevuse käigus on mullapõuest tulnud päevavalgele leide. Selles osas ei olnud erandlik ka 2006. aasta, mil Eestimaa muuseumidesse ja teadusasutustesse laekus sadakond juhuleiuteadet. Ühest sellisest teatest – Põlvamaalt **Palutaja** (nr 139) külast avastatud Liivi sõja aegsest aardest ja sellele järgnenud välitööst kirjutasid siinsele kogumikule loo Heiki Valk ja Tõnno Jonuks. Samasse rubriiki kuulub ka Mauri Kiudsoo kirjutis 2006. aasta märkimisväärsimatest rahaleidudest.

Ühtekokku sisaldab käesolev kogumik 21 artiklit (19 inglise ja 2 saksa keeles) 2006. aastal toimunud tähelepanuväärsematest arheoloogilistest avastustest. Kõigile võõrkeelsetele artiklitele on lisatud eestikeelsed pikemad sisukokkuvõtted. Väljaande esikaant ehib seekordsetest esemeleidudest liivisõja-aegses Palutaja aardes sisalduv rullotstega hõbetatud hoburaudsõlg ja tagakaant samast leiust pärit õhukesest hõbeplekist kummitud suured õõnsad helmed, mida rahvapäraselt kutsutakse krõllideks.

***Täname** kõiki kolleege, kes aitasid kaasa käesoleva väljaande koostamisele nii artiklite kirjutamise kui ka 2006. a välitöid puudutava informatsiooni jagamisega. Eriline tänu kuulub võõrkeelsete artiklite keelt kohendanud Helle Solnaskile ja Uwe Sperlingule, jooniseid ja skeeme teinud Kersti Siitanile ning kogumiku kujundanud Jaana Koolile.*

Viidatud kirjandus

Lang, V., Konsa, M., Tvauri, A., Kaldre, H., Laneman, M., Lätti, P. & Vaab, H. 2004. Two Iron Age hill-forts, a settlement site and Neolithic birch bark pavement of Keava. – AVE, 2003, 61–71.

Lavi, A. & Roio, M. 2006. Trackways of the Lehu Suursoo mire in Pärnumaa. – AVE, 2005, 161–168.

Moora, T., Vissak, R. & Jaanits, K. 2006. Archaeological excavations in Ihaste, Tartu. – AVE, 2005, 141–160.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL FIELDWORK IN 2006

Ants KRAUT and Ülle TAMLA

Muinsuskaitseamet (National Heritage Board), Uus 18, 10111 Tallinn, Eesti

Ants.Kraut@muinas.ee

Tallinna Ülikool, Ajaloo Instituut (Institute of History, University of Tallinn)

Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti

ulle.tamla@ai.ee

In 2006, the National Heritage Board and Cultural Heritage Department of the Tallinn City Government issued 141 permits (see table) for research excavations (Fig. 1: A), rescue excavations (Fig. 1: B) and supervision work (Fig. 1: C). Additionally, permits were also given for trial excavations and survey trips, which were aimed at discovering new sites, checking the state of the known ones, specifying protection zones and verifying the reports of discoveries. Irrespective of the nature and extent of the performed fieldwork, all archaeologists who receive permits are obliged to present a written report on their fieldwork. The reports are retained in the archives of the institution, which issued the permit (see the last column of the table).

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH EXCAVATIONS

The proportion of research excavations has increased gradually in recent years. In 2006 research excavations were carried out by the University of Tartu, Institute of History of the University of Tallinn, Estonian History Museum, Viljandi Museum and Foundation of Virumaa Museums (Fig. 1: A). In most cases excavations of previous years were resumed, investigating the deeper layers of earlier excavations or expanding the excavation areas (e.g. the hillforts in Vastseliina and Viljandi, the settlement site of Uugla Veskimägi, harbour sites in Viltina and Tsitre), but a number of sites which have not been archaeologically investigated before were also excavated (e.g. the hillforts in Helme and Urvaste, iron-smelting sites and smithy remains in Käku and Uugla, the sacrificial spring Hiieallikas in Iila). Some research projects even required excavations of several sites (e.g. the expeditions to discover ancient harbour-sites, early smithy remains and iron-smelting sites, lime kilns and limestone quarries) or prospecting on a wider territory, to determine the extent of the cultural layer and find the core of the settlement.

The present publication includes an article by Aivar Kriiska and Kerkko Nordqvist, introducing the excavations of the **Riigiküla XIV settlement site** (no. 1), which aimed at investigating the earliest settlement pattern of Estonia. Their contribution is a fine example of harmonious international cooperation and

illustrates how the systematic study of an extensive Stone Age settlement by various research methods (e.g. phosphate sampling and prospecting on an extensive territory, mapping a Corded Ware Culture settlement in 2006) can contribute to better understanding of the connections between the development of cultural landscape and human behaviour of the period. The same paper contains also information about rescue excavations of the **Riigiküla II settlement site** (no. 94), where the cultural layer had been damaged and disturbed by unlawful construction activities.

The longer research project of the Keava hillfort and nearby settlement sites, terminated in 2006, also provided additional information about Stone Age settlement of Estonia. On the basis of previous fieldwork the researchers hoped to discover ancient smithy remains, contemporary with the hillfort, within the settlement site of **Linnaaluste III** (no. 2). Unfortunately, a smithy could not be traced (it may be completely destroyed by ploughing), but in the deeper deposits of the excavation chips and blades from flint-knapping came to light, proving that the earliest settlement there dates from the Early Neolithic or even the end of the Mesolithic Period. Here it might be appropriate to remind that the birch bark pavement, incidentally discovered in the marsh at the Keava hillfort in 2003, has been dated to the 5th millennium BC by two radiocarbon analyses (Lang *et al.* 2004, 68, tab.).

The construction of a supermarket is foreseen soon on the territory of the **Lehmja settlement site** (no. 3), requiring prior archaeological investigations of the site. Extensive prospecting was carried out there to establish the age and state of preservation of the cultural layer and thus facilitate the planning of rescue excavations. Ain Lavi, the director of the fieldwork suggests in his paper that the habitation layer at the site dates from the Roman Iron Age and thus belongs to the period which is little studied in Estonia.

The research group of Tartu University under the leadership of Heiki Valk resumed their study on the age and constructional features of the hillforts in Southern and Southeastern Estonia. In the present volume Heiki Valk presents an article discussing the results of the recent investigations of three hillforts - **Hinniala**, **Urvaste** and **Vastseliina** (nos 4-6). The greatest surprise of these investigations was the fact that the Hinniala hillfort (with a unique name *Päevapööramismägi*, Hill where the Sun Turns), located in the village of Tellaste, Meremäe municipality, dates from the Pre-Roman Iron Age or even earlier.

Hillforts were investigated also on the northern coast of Estonia. Trial excavations were carried out on the **hillfort of Iru** near Tallinn (no. 7, the total area of three

excavation plots was 9 sq. m); the preliminary conclusion that a river harbour was located on the 11 m wide terrace between the hillfort and the Pirita River in the Viking Age requires further examination. The archaeological investigations of the northernmost and latest **castle of the Teutonic Order in Toolse** (no. 8; completed in 1471) were motivated by the intension to start the conservation of the crumbling walls. The article by Tõnno Jonuks and Kahrut Eller gives a detailed survey of the first stage of the fieldwork, concentrating on the study of the gate building, which has been used for various purposes.

For many years the Museum and town authorities of Viljandi have supported ongoing archaeological investigations of the **castle of the Teutonic Order in Viljandi** (no. 9) and the conservation of the excavated constructions. In 2006 the investigations focused on the main castle and the surroundings of the main gate of the III outer bailey, where the removing of debris surprisingly brought to light a cellar, which is not depicted on the preserved plans of the castle. The article written by Arvi Haak and Riina Juurik, discuss the possible function of the cellar with a fireplace and the finds recovered from the habitation layer there.

Another article in this volume by Arvi Haak also gives a survey of the investigations of a castle – the **Helme castle** (no. 10), which for the first time was archaeologically investigated in 2006. One of the aims of this work was to find out whether the castle was erected on the site of a possible prehistoric hillfort. Although the extent of the fieldwork was limited and therefore could not provide a definite answer, several circumstances suggest the possibility that a wooden fortification may have existed on the site prior to the construction of the stone castle.

The investigations of **Pirgu Kantsimägi** (no. 11), taken under state protection as a hillfort many years ago, gave a surprising result. It appeared that the semicircular elevation, nearly 1.5 m high and 9 m wide at the foot, one side of which is located on a steep river bank, was a natural formation. The geologists who were consulted suggested that such a “mound” could be produced by the melting waters from the retreating icecap. Regardless of the “negative” investigation results the site will remain under state protection as an archaeological site, because beneath the mound-like formation remains of a post-hole wedged with stones were discovered, indicating early human activities.

On the **ski-jumping hill in Viljandi** (no. 12) excavation plots of previous years were expanded with the aim to further investigate how the site had been used in the past. The hill has provided several fascinating archaeological discoveries, the most exciting of which is related to the besieging of the Viljandi hillfort in the 1st

quarter of the 13th century (Valk 2001; 2003). Heiki Valk, the director of the excavations and his assistants, students of archaeology Riina Juurik, Anti Lillak and Ester Oras claim in their article in the present volume that at least a part of the discovered construction remains may belong to the besieging constructions.

For some years already the research in Saaremaa has been concentrated on the problems of ancient harbour sites. In the present volume Marika Mägi has published an interesting hypothesis on the basis of the results of the excavations completed in **Viltina** (no. 13). The author suggests that the Viking Age harbour of Viltina, steepened for more convenient landing of boats and probably surrounded by a wooden fence, possessed a distinctive importance for the region not only as a trading site but also as a place for the gathering of people.

On the northern coast Gurly Vedru has looked for ancient harbour sites at the Kolga Bay for several years. This year she resumed small-scale investigations in **Tsitre** (no. 14) near the Muuksi hillfort and verified her earlier speculation that the place was suitable for ships to land and was possibly even an important harbour site already in the Middle Iron Age.

The excavations of the **settlement site Uugla Veskimägi** in Läänemaa (no. 15) were carried out on a larger scale than earlier intended, since the thick cultural layer and impressive finds required the enlargement of the excavation plot. According to the review by Mati Mandel, the director of the excavations, the site in Uugla appeared to be a dwelling of a prosperous and evidently distinguished family, dating from the end of the Prehistoric Period. However, in the 12th-14th centuries the area was mainly used for iron-smelting and smithery. The expedition directed by Jüri Peets (no. 16) concentrated on tracing **iron-smelting and smithy sites in Uugla** and its nearest vicinity. Preliminary investigations revealed that traces of iron-smelting and smithy work occur there on a territory of about 10 hectares, where iron production was most intensive from the end of the 11th century till the 13th century. M. Mandel and J. Peets have both agreed that Uugla could have been the major centre of iron smelting and smithy work in ancient Läänemaa, production of which was sufficient also for the needs of further districts.

The fieldwork started in **Käku** near Kaarma, Saaremaa (no. 17), was also connected with the investigation of ancient smithery and smelting iron from local ores. According to J. Peets, the director of the expedition, traces of extensive iron smelting were discovered. A smithy site also came to light, but in the first year only its find-rich upper layer, most likely dating from the 14th century, was exca-

vated. Additionally, the expedition in Käku attempted to solve two other issues. A presumable grave was excavated near the **Lihulinn** hillfort (no. 18), which illegal archaeologists had plundered. According to a legend many people were killed in the severe battle fought at Lihulinn, the largest hillfort of Saaremaa, in winter 1344, during the St. George's Night Uprising, and buried in the village cemetery there. The investigation aimed at either confirming or confuting the opinion. A broken horseshoe and a silver coin minted in Riga in the 16th century might have been grave goods, but no traces of a cemetery were discovered on the site. The investigation of the dolomite cross erected on the presumable burial site revealed that it was an upper part of a considerably larger cross, the foot of which was broken and which evidently dated from the Late Middle Ages. The toppling cross was re-erected and the holes dug by the plunderers were filled and smoothed.

In the framework of the research project connected with ancient religion Tõnno Jonuks undertook the cleaning of the **sacrificial spring in Iila**, Virumaa (no. 19). Unluckily it appeared in the course of work that the spring had been regularly cleaned throughout the recent 30 years; evidently this was the reason why nothing was found to connect it with past sacrificial rites. Nevertheless, oral tradition has recorded that water in the spring was considered sacred and it was thought to cure eyes still in the beginning of the 20th century.

The last contribution concerning research excavations is the review by Andres Tvauri and Tanel Saimre about the fieldwork around the River Pedja. In 2006 Tartu University launched a research project "Tar and lime production in Estonia in the prehistoric, medieval and post-medieval period", which is an important subject also from the aspect of heritage protection, since sites of lime, tar and brick production have been neither investigated nor taken under protection. The contribution by A. Tvauri and T. Saimre in this volume describes methods of finding old lime kilns and historic limestone quarries and the first discoveries on the subject made during the fieldwork in **Kursi parish** (no. 20).

RESCUE EXCAVATIONS

The most extensive and also most controversial were the rescue excavations in **Vana-Ihaste** near Tartu (nos 21, 22), where two research groups resumed their excavations studying Mesolithic and Neolithic layers on the territory of the future construction site. In this volume Kristiina Johanson and Aivar Kriiska, who directed the excavations in Varsa Street, Ihaste, present their opinion of the site and continue discussions on the subject (see Moora *et al.* 2006).

In 2006 the archaeologists once again had an opportunity to investigate a Stone Age burial site. This time the excavations were carried out at the request of the National Heritage Board in **Veibri** (no. 23) near Ihaste. The endangered site, discovered in 2003, was located on the bank of the River Emajõgi, where a settlement site of the Corded Ware Culture is also known. According to the directors of the excavations Kristiina Johanson and Mari Lõhmus and the anthropologist Raili Allmäe who determined the bone remains of inhumation, burials came to light already at a depth of 20–30 cm from the ground. Although anthropological investigation of the bones is not completed yet it has been established already that the bones belonged to four people, one adult (woman?) and three children, who were apparently interred at the same time. No grave goods were discovered, but the way of the four burials gives us an idea about the rituals practiced in the Stone Age. The skeletons have been preliminarily dated to the Neolithic Period. Medieval and post-medieval potsherds recovered in the neighbourhood of the burials indicate a settlement site of a later period at the same location.

Rescue excavations of **Kunda Hiimägi** (no. 24), which started two years ago, were resumed. In 2006 the north-western part of the grave was investigated. Several small limestone *tarands*, built side by side in a cluster lengthwise and crosswise, were discovered, containing inhumation burials. According to Marge Konsa, the director of the excavations the clearing of stone constructions was completed and soil from beneath the bottom slabs of the tarands was removed. Whole skeletons were not discovered beneath the bottom slabs, but in the moraine soil under the grave some bone assemblages and a lot of single bones came to light. This suggests that an earlier burial site was chosen for the tarand-graves, destroying it in the course of building the tarand-graves. Radiocarbon analyses, which were not yet completed at the time of the compilation of the present volume, will probably cast more light upon the problem.

Rescue excavations in **Suursoo** (no. 25) near the Lehu village in Pärnumaa were a natural follow-up to the investigations of the previous year, carried out by Maili Roio and Ain Lavi, who collected preliminary information about the trackways that come to light there during peat-cutting (Lavi & Roio 2006). In 2006 the investigation of about 100 m long section of a nearly 3 m wide pole and log trackway was carried out by Guido Toos. This study provided additional information about the constructional features of such trackways. Samples from better-preserved logs were given for dendrochronological dating, the results of which would allow drawing conclusions about the age and network of trackways in Suursoo.

Rescue excavations were carried out also in **Vatsla**, Harjumaa (no. 26) where new

dwelling houses are going to be built soon. The investigated complex of fossil fields was taken under protection in 2005. The results of the investigation of ancient clearance cairns and baulks as well as a surprise discovery of the remains of a destroyed grave from the end of the Prehistoric Period are published in the article written by Gurly Vedru, the director of the excavations. The damaged grave site of **Lehmja Sinikivi**, Harjumaa (no. 27) was also investigated to exempt the site from protection for construction activities. The director of the excavations Villu Kadakas presents in his review the information the damaged grave still provided about the constructional features of ancient stone graves and burial customs.

As usual, the largest number of rescue excavations took place in historic towns and their suburbs. Of the investigations in **Old Tallinn** the excavations on the plot between **Harju Street** and **St. Nicholas' church** (no. 28) should be mentioned. There Trepil Street, surprisingly well preserved, was cleared of ruins and the covering soil, together with the foundations of medieval buildings at its sides, destroyed by the Soviet air raid on 9 March 1944, and the stairway leading to the so-called *Nõelasilm* (Needle's Eye). After the completion of the investigations the Nõelasilma gate was reconstructed, and it became a symbol to commemorate the victims of the bombing of Tallinn. Simultaneously with the investigations of Trepil Street an unusual reverse process took place in the vicinity: the investigations of a large ruin area, started in 1980s, remained unfinished due to disputes between developers, property owners and permanently changing town planning policy, and the municipality decided to cover the ruins in sand. Thus the task of discovering traces of prehistoric Tallinn beneath the Harju Street and its sides will have to wait for the future generations of archaeologists.

In the protection zone of **Old Tartu** excavations were carried out in Poe Street (no. 29). Surprisingly, remains of a corner tower of the town wall were discovered. According to Andres Tvaauri and Rivo Bernotas, who have directed several rescue excavations and monitoring projects in Tartu, human eye had not seen the artillery tower with the name *Dructurm* since the Swedish rule, neither on the site nor on the maps. Presumably the tower was demolished in the 2nd half of the 17th century in connection with building a bastion.

Unfortunately, the archaeological investigations in Tartu in 2006 brought along also an unpleasant case. The excavations connected with the construction activities in **Ülikooli Street** (no. 30), right at the foot of the hill Toomemägi, had started already in the previous year. In the excavation plot of 2006 a hoard of silver coins came to light. There is reason to suppose that the hoard dropped into the excavation from the cultural layer of the hillfort above the plot. Regrettably the

composition and the age of the hoard remain unclear, since only 36 coins of the presumable assemblage of 50 reached the archaeologists. They are mostly Arabic dirhems of the 10th century. This type of coins has never been found in Tartu before. Participants in the excavations are suspected to be guilty in the disappearance of the rest.

The aim of the investigations in the courtyard of the **Rakvere** theatre (no. 31) was to discover and record possible information in the ground of the site where the new rehearsal hall of the theatre will be built. The excavations under the leadership of Villu Kadakas brought to light a cellar of a medieval building. Whether it belonged to a former abbey or a dwelling house needs to be established yet. In the 16th century a Franciscan monastery was located on the site, which was destroyed in the course of the Livonian War. Later, outbuildings of a manor stood on the site.

SUPERVISION WORK AND TRIAL EXCAVATIONS

The active construction of communication lines in Estonia has brought along considerable increase of archaeological supervision work in recent years. In 2006 they were carried out nearly all year round in the historic parts of **Tallinn**, **Tartu**, **New and Old Pärnu**, **Viljandi**, **Narva**, **Haapsalu**, **Lihula**, **Rakvere** and **Kuressaare** and their suburbs. In case of preserved cultural layer profiles of ditches and construction remains were measured and recorded and archaeological finds were collected. Several articles in the present volume discuss also the results of supervision work: Erki Russow and Anton Pärn give an overview of the investigations in **Haapsalu** (nos 97–100), Andres Tvauri and Rivo Bernotas present the discoveries of the supervision work in **Tartu** (nos 51–58) and the results of trial excavations of the **Vorbuse** settlement site near Tartu (no. 65), Villu Kadakas describes the archaeological supervision and results of trial excavations on several sites in **Tallinn** (nos 43–46), **Rakvere** (no. 31), **Porkuni** (no. 114), in the estate of **Kose-Uuemõisa** (no. 115) and in **Lehu mire** (no. 25). In addition, the article by Ülle Tamla describes the restoration of the western gateway of the **hillfort of Varbola Jaanilinn** (no. 116), which partly collapsed in late summer 2006, and discusses the constructional observations made in the course of work.

ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPE SURVEYS

In 2006 sixty new archaeological sites were discovered in the course of archaeological landscape surveys. The list of the sites, appended at the end of the present volume, was compiled by Marge Konsa and Mirja Ots on the basis of the reports in the archives of the National Heritage Board, Institute of History and Tartu University and personal comments of the persons involved. Two articles also discuss archaeological landscape surveys in greater detail: Mauri Kiudsoo describes the survey of the sites on the upper and lower reaches of the River Pirita, concentrating mainly on the sites of the **Viimsi Peninsula** (no. 138) and the village of **Alansi** (nos 119, 120). Mare Aun and Arvis Kiristaja have written about their surveys and trial excavations in **Setumaa** (nos 131, 135).

STRAY FINDS

It happens quite frequently that archaeological fieldwork must be carried out to check the sites where finds have come to light in the course ploughing, digging or some other work. In 2006 about a hundred reports about stray finds reached Estonian museums and research institutions. One of such finds, a hoard from the period of the Livonian War, discovered in the village of **Palutaja**, Põlvamaa (no 139) is the subject of an article by Heiki Valk and Tõnno Jonuks written for the present volume; Mauri Kiudsoo has written an article about remarkable coin finds of 2006.

The present volume contains 21 articles (19 in English and 2 in German) about more noteworthy archaeological discoveries of 2006 in Estonia. All articles in foreign languages are illustrated and supplemented with summaries in Estonian.

Acknowledgements

We kindly thank all colleagues who helped to prepare the present volume by writing the articles and sharing their notes on the excavations results. Our gratitude also belongs to Helle Solnask and Uwe Sperling who revised the translations, Kersti Siitan who prepared the drawings and charts, and the graphic designer Jaana Kool.

References

- Lang, V., Konsa, M., Tvauri, A., Kaldre, H., Laneman, M., Lätti, P. & Vaab, H. 2004.** Two Iron Age hill-forts, a settlement site and Neolithic birch bark pavement of Keava. – AVE, 2003, 61–71.
- Lavi, A. & Roio, M. 2006.** Trackways of the Lehu Suursoo mire in Pärnumaa. – AVE, 2005, 161–168.
- Moora, T., Vissak, R. & Jaanits, K. 2006.** Archaeological excavations in Ihaste, Tartu. – AVE, 2005, 141–160.
- Valk, H. 2001.** Besieging constructions from 1223 in Viljandi. – AVE, 2000, 65–79.
- Valk, H. 2003.** Excavations in Viljandi: new data about the final period of Iron Age and the besieging of 1223. – AVE, 2002, 56–70.